

Somogy megye múltjából

Levéltári évkönyv, 11—17.

Szerk.: *Kanyar József*
(Kaposvár, 1980—1986)

Példás rendszerességgel és imponálóan gazdag tartalommal jelenik meg évről évre a Somogy Megyei Levéltár tanulmánykötete. Megértő mecénás mellett ehhez mindenekelőtt kitartó, ügyes, jó személyi kapcsolatokkal rendelkező szerkesztő kell. Akí „nem hagyja magát”, s esztendőként nekibuzdul a szerkesztés fáradságos munkájának. Őt köszönti a legutóbbi kötet 70. születésnapja és levéltári szolgálata 40. évfordulója alkalmából. Történészek és a honismereti mozgalom munkásai egyaránt ismerik *Kanyar Józsefet*, a történettudományok doktorát, levéltárigazgatót, a Honismereti Bizottság elnökét. 1940 és 1985 közötti munkásságáról 296 címet sorol fel a bibliográfia, tételei között teológiai, irodalmi, jogi, filozófiai, politikai, honismereti és történettudományi cikkeket, könyveket találunk. Szerkesztői tevékenységének színvonalát bizonyítja ez a 17 kötet, melyeknek előző darabjait Szijártó István és Leblancné Kelemen Mária ismertette a Honismeret hátsólapján.

A sorozat új köteteiben gazdag anyagot találunk a mohácsi vész előtti évszázadokból. Mindenekelőtt *Komjáthy Miklós* értékes forrásközlését említhetem. Előző hét közleménye után most A somogyi Konvent II. Ulászló-kori oklevelei az Országos Levéltárban című közlései 164 kivonatot tartalmaznak a hiteleshely működésének anyagából: hatalmaskodások, perek, birtokba iktatások, adományok, végrendeletek, cserék és zálogba adások történetét.

Magyar Kálmán izgalmas tanulmányban tekinti át a X—XI. századi bizánci kapcsolataink somogyi régészeti és írásos forrásait. Feltételezi, hogy a 948-ban Bizáncban megkeresztelkedett Bulcsúnak voltak Somogyban birtokai, amiket 995-ös halála után a Tarhos ágbeli Tormás Árpád-házi herceg és rokonsága örökölt. A X. század második felében Koppány kapta meg e területeket, s vele folytatódott az Árpád-ház két ága közötti harc a fejedelemségért. A szerző ásatások és okleveles források nyomán közöl adatokat egy másik tanulmányában Somogy honfoglaló nemzetségéről. Ugyanő ismerteti forrástanulmányában a segesi királynéi ispánsági központ XI—XV. századi történetét. Leírja az uradalom szervezetét, birtokait és településeit, valamint az egyházi szervezeteket.

Borsa Iván 1238-tól 1486-ig kíséri nyomon a somogyi középnemesi Antimus család gyarapodását és birtokügyeit budapesti, esztergomi és kaposvári levéltári források alapján. Egy másik munkájában oklevelek alapján közli Somogy megye 1266—1524 közötti alispánjait, s tőle való a Somogy vármegye címereslevele és első pecsétje című tanulmány is. Ebben közli a II. Ulászlótól 1498-ban kapott címereslevél eredeti latin szövegét és magyar fordítását, továbbá az ugyancsak e korból származó pecsét leírását. Négy forrásközlése kapcsolódik a szenyéri uradalomhoz. Az első az esztergomi káptalan birtokában lévő uradalom 1524. évi összeírása a várkastélyhoz tartozó birtokok és jobbágyok jegyzékével. Ezt követi a török idők (1529—1649) okleveleinek kivonatos közlése, magyar fordítása, majd a gazdálkodásról szóló 1550/1551. évi költségvetési jelentés és a szenyéri várkastély öt leltára a XVI. századból.

Tóth Péter 7 Somogy megyei vonatkozású oklevelet közöl a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár anyagából IV. Béla 1267. évi kiváltságlevelétől a somogyi konvent 1384. évi okleveléig. *Guzsik Tamás* az egyetlen hazai alapítású középkori szerzetesrendnek, a pálosoknak Somogy megyei kolostorait vette számba építészeti maradványok és tervrajzok alapján. Sajnos alig maradt meg valami e XIII—XIV. századi alapítású épületekből. *Bandi Zsuzsanna* a szakácsi pálos kolostor 98. Mohács előtti oklevelének tartalmi kivonatát adta közre az Országos Levéltárban őrzött iratokból.

Témaválasztásukban gazdagabbak az 1526—1790 közötti időszakról szóló írások. *Prokopp Gyula* Oláh Miklós esztergomi érsek levelét közölte, amiben megemlékezett egy Szigetvárnál hősi halált halt tisztjéről is. *Tóth Péter* Jakob Tollius németalföldi utazó útleírásának egy részletével a töröktől visszafoglalt Budára kalauzolta az olvasót. Somogy megye közigazgatásának különösen nehéz korszakáról szól *Kanyar József* tanulmánya, 1658-tól 1718-ig követi a vármegye közgyűléseit. A XVI. század végéig szinte egész Somogy megye török uralom alá került, ezért egyesítették Zala megyével. A felszabadító harcok után hazakivándoztak a megye tisztviselői, s bár a megyét is megosztó Rákóczi-szabadságharcban Kaposvár léégett, 1719-ben már ismét ott tartották a megyei kisgyűlést.

Kiss Géza a délkelet-somogyi Dráva-völgy horvát községei népének sorsát tárja elénk 1711-től 1848-ig. Ismerteti a tájat, népességet a XVIII. század elején, a gazdálkodás módszereit, az 1767. évi úrbérendezést és a feudalizmus válságát tükröző paraszti elégedetlenséget, lázongást. Másik tanulmányában egy Dráva menti régió társadalmának változásait követi a feuda-

lizmusból a kapitalizmusba vezető úton. Részletesen szól az 1767—1867 közötti Ormánság községeréről, a nagycsaládról, a munkaerőgondokról, elvándorlásról és az egyke gazdasági, erkölcsi okairól.

Dobai András a Mária Terézia által elrendelt, de már csak II. József idejében felvett első katonai összeírás Somogy megyei adatait ismerteti. Takács Lajos témája a XVIII. századi dél-dunántúli sertés-makkoltatás: teletetés, az erdő beosztása, a szabad és bérmakkoltatás. Knézy Judit a mindennapok világába vezet el bennünket a Somogy XVIII. századi táplálkozástörténete című munkájában. Kitér a gabonátplálék, a hús, a zöltség, a gyümölcs, a zsír, a méz, a fűszer és az italok szerepére, a táplálkozási szokásokra és a konyha berendezésére.

A három művelődéstörténeti tanulmány már átvezet a következő történelmi korszakba is. *Hajdú Lajos* országos áttekintésben a felvilágosult abszolutizmus korának népiskolai szerződéseit vizsgálja különös figyelemmel az előírt kötelességekre és járandóságokra. *Kanyar József* a Dél-Dunántúl iskoláiban 1770—1868 között használt tankönyveket és pedagógiai kézikönyveket elemzi követelményeik, tartalmuk és

a tantervek, továbbá íróik vallási, nemzeti és politikai szemlélete szempontjából. Tolna, Baranya, Zala és Somogy megye általános bemutatásával, a régió népiskoláinak XVIII. század eleji leírásával kezdődik másik tanulmánya, amely a két Ratio közötti népoktatásról szól. Dél-Dunántúlon is éreztette hatását az 1777. évi első országos hatáskörű állami szabályozás, II. József tanügyigazgatása, majd a módosítások.

Változatossá téve a tanulmányokat olvashatunk a kései feudalizmus koráról a levéltári évkönyvekben. *Magyar Eszter* Településszerkezet és agrártermelés Somogy megyében a XVIII. században és a XIX. század első felében című írása elsőként a török pusztítás okozta változásokat veszi számba, majd az úrbéres falvak, majorságok, zsellérfalvak betelepülését és az új lakott helyek létrejöttét vizsgálja az agrártermeléssel szoros összefüggésben. Hasznos adattár tartalmazza a falvak legfontosabb történeti tényeit.

T. Mérey Klára a XVIII—XIX. század fordulóján városiasodó településtípusok gazdasági helyzetét és földesúrhoz való viszonyát elemzi Barcs, Kaposvár, Nagyatád és Szigetvár példáján. *Király István* a Somogy megyei lótenyésztés történetét dolgozta fel a

LINGVA KÖNYVEK

**A nyelvtudás számtalan lehetőséget biztosít.
Egy lehetőség, ahol egy biztos:
A LINGVA nyelvkönyvek és hangkazetták segítségével
nyelveket BESZÉLHET!**

Kezdő és haladó német és angol nyelvleckék:

- Themen 1. I—II. kötet: 240 Ft
+ hangkazetta: 170 Ft
- Themen 2. I—II. kötet: 320 Ft
+ hangkazetta: 170 Ft
- Opening Strategies I—II. kötet: 280 Ft
+ 2 db hangkazetta: 340 Ft
- Building Strategies I—II. kötet: 298 Ft
+ 2 db hangkazetta: 340 Ft

Kapható a Könyvért és a szövetkezeti könyvesboltokban.

Könyvért boltok Budapesten:

Könyvesház	— XIII., Váci út 19-
Könyvértéka	— V., Honvéd u. 5.
Illyés Gyula Könyvesbolt	— VI., Népköztársaság útja 16.
Múzsák Könyvesbolt	— IX., Ráday u. 3.
Könyvesbolt	— XIII., Pozsonyi út 5.
Könyvesbolt	— XIII., Bulcsu u. 23/a.
Könyvesbolt	— XXI., Karácsony Sándor u.

Vidéken: Győr, Arany János u. 20.; Pécs, Rákóczi Ferenc u. 39/a.;
Sopron, Színház u. 9.; Miskolc, Korvin Ottó u. 2.

jobbágyfelszabadítás előtti időtől a felszabadulásig. *Vörös Károly* egy belga konzuli jelentést közöl 1843-ból, Magyarország kereskedelméről.

Öt irodalomtörténeti tanulmányt is találunk ez időszakra: *Péterffy Ida* Horváth György és fia Ádám, a két jeles tudós és író élete és munkássága után Horváth Ádám és Czindery Pál, a nagy műveltségű és hazafias érzelmű somogyi alispán barátságát tárja elénk az 1790-es években kelt levelek, versek és egyéb kéziratok alapján; *Boros Dezső* pedig a Festetics-levéltárnak a csurgói iskolára és Csokonai tanárságára vonatkozó forrásait közli. *Laczkó András* Sárközy István somogyi nemes életútját kíséri végig verses naplója alapján, *Dämmerth Dezső* a Csokonai halála után negyedszázadig tartó irodalmi vitával ismerteti meg az olvasót.

Szili Ferenc Somogy megye út- és közlekedési viszonyairól írt az 1782—1848 közötti években, kitérve az útépités technológiájára, a drávai víziút jelentőségére és a közbiztonságra. Mintegy folytatása ennek *Erdősi Ferenc* négy részletben megjelent terjedelmes munkája Somogy megye közlekedési hálózatának XIX—XX. századi kialakulásáról. Sok térképpel illusztrálva először a közutak, majd a vasúthálózat kiépülésének történetét foglalja össze.

Varga János Megye és haladás a reformkor derekán (1840—1843) című kétrészes tanulmánya lényeges, új megállapításokat is tartalmaz a reformkori magyar megyék politikai küzdelmeiről, a birodalmi és a nemzeti haladás ügyéről, megvehetőségi és központi hatalom viszonyáról, e viszony konzervatív és liberális felfogásáról, a törvények megyei végrehajtásáról, a megyei élet pozitívumairól és árnyoldalairól. Széles forrásbázison alapuló vizsgálata eddig nem eléggé tisztázott kérdések alapos újragondolása.

Andrássy Antal négy részben dolgozta fel Somogy megye neves szülöttének, Noszpoly Gáspárnak életét, aki 1846-tól marcali szolgabiroként ténykedett, s 1848 őszén több sikeres akciót hajtott végre nemzet-őreivel a császáriak ellen. 1849 márciusától augusztusig előbb megyei, majd dél-dunántúli kormánybiztosként szervezte a népfelkelést és a közigazgatást. A fegyverletétel után a bujdosást és a földalatti ellenállást választotta, míg becsúgás alapján a császáriak elfogták és 1853 márciusában kivégezték.

Kanyar József e korszakban is túlnyúló művelődéstörténeti tanulmányaival folytatja előzőekben említett feltáró munkáját. Először a Somogy megyei népiskolák helyzetét és tevékenységét hasonlítja össze más dunántúli megyékével a II. Ratio educationistól 1848-ig, majd egyházlátogatási jegyzőkönyvek alapján tekinti át Dél-Dunántúl három egyházmegyéjének népoktatását. Több történelmi korszakot ölel át Somogy vármegye könyvtáráról írva: Festetics Lajos 1816. évi alapításától 1950-ig, a megyei könyvtár megalakulásáig.

A levert forradalom utáni középszintű közigazgatás kiépítését dolgozta fel Somogy megye példáján *Dobai András*. *Spira György* pedig egy 1855-ben készült, öndicsérről Jellasics-önportrét német és magyar szöveget közli.

A neoabszolutizmustól az első világháború végéig tartó korszakról szóló írások sora *Kanyar József* adatközlésével folytatódik, amely egy 1858. évi összeírás alapján ad képet Somogy megye 168 népiskolájáról. *Komjáthy Miklós* az 1867-ben létrehozott

közösügyi bizottságról és első elnökéről *Somssich Pál*ról írt. *Bösze Sándor* tartalmas bevezető után hasznos adattárat közöl két részben: az 1867 és 1918 között alakult 674 Somogy megyei egyesület és 685 egyesület nevét, székhelyét és működési területét.

Stier Miklós országos érdeklődésre méltó írásában a magyarországi szocialista mozgalom nemzetiségi és nemzeti kérdéssel kapcsolatos álláspontját és gyakorlatát vizsgálja a kezdetektől a századfordulóig. *Király István* Somogy megye uradalmainak 1848—1912 közötti fejlettségét elemzi a tulajdonviszonyok, a határhasználat, az állatállomány és a gépesítés szempontjából. *Király István Szabolcsnak* a mezőgazdasági gépesítés Somogy megyei kezdeteiről szóló kétrészes munkája alapos műszaki felkészültségről tanúskodik.

Kelemen Elemér az eddigi oktatástörténetet két írással folytatja. Elsőként a Dunántúl népoktatását tekinti át az Eötvös-féle törvénytől a századfordulóig a tankerületek összehasonlító adatai segítségével, majd a népoktatás Somogy megyei történetéhez közöl adatokat az 1881—1918 közötti évekből.

A polgári demokratikus forradalomtól a második világháború végéig tartó történelmi korszakot feldolgozó számos tanulmány közül először *Andrássy Antal* említhetem, aki a Tanácsköztársaság legendás Somogy megyei vezetőjének, a mártírhalt halt *Latintza Sándornak* állított emléket írásával. Ugyanő ismerteti az 1933-ban perbe fogott kaposvári kommunisták hatósági üldözését és a bírósági eljárást. *Stier Miklós* a két világháború közötti magyar külpolitika és a gazdaság összefüggéseit, *Tilkovszky Lóránt* a magyarországi német mozgalom külföldről támogatott náci irányzata elleni harcot és a Magyarországi Szociáldemokrata Pártnak a hazai németiséghez való viszonyát ismerteti a kötetekben. Gazdag adattár *Tilkovszky*knak a magyarországi németiség történetéről szerkesztett kronológiája (1919—1938). *Bajcsy-Zsilinszky* pályaképehez fontos adalék az 1941-ben a parlamentben el nem mondott beszéd és a német megszállás miatt csonkán maradt „Kossuth-párt” programtervezet.

Hajdú Zoltán településtörténeti írása Somogy megye vonzáskörzet rendszerét vizsgálja az 1920-as években. *Szili Ferenc* három alapos tanulmányt közöl a Kaposvári Cukorgyárról, közöttük egy ritkán előforduló témájú a gyári munkásság és műszaki értelmiség életmódjáról. Ő a szerzője a Mezőgazdasági Ipar Részvénytársaság kaposvári béruradalmát bemutató gazdaságtörténeti munkának is.

L. Nagy Zsuzsa a két háború közötti somogyi kisiparosokkal és kiskereskedőkkel, *T. Mérey Klára* a megye gyáriparával foglalkozik az 1942—1946-os évekből. A kaposvári 10. könnyű tüzérezred doni tragédiájáról *Szili Ferenc*, a somogyi zsidókról *Andrássy Antal* írt. *Karsai Elek* amerikai levéltári anyag alapján ismerteti a Magyarország 1944. évi bombázására készült terveket.

Napjainkig terjednek a felszabadulás utáni időszakról szóló írások témái. *Szili Ferenc* az államosítás kísérő figyelemmel a Kaposvári Cukorgyár sorsát, *Bognár Tibor* pedig két alkalommal is tárgyalja a szuloki németek kitelepítését. *Farkas Gábor* a dunántúli községi önkormányzatok szerveződését és funkcióit vizsgálja 1945 és 1950 között. *Hajdú Zoltán* Somogy megye településhálózata körzetesítési tendenciáit, a *Deákvarga Dénes* és *Szigetvári György*

szerzőpáros a megye népessége és településhálózata közötti összefüggéseket taglalja. *Gertig Béla* a megye történetében oly fontos Balaton idegenforgalmát elemzi a felszabadulástól 1975-ig. Végül *Takács Gyula* a levéltári évkönyvekben ritka írással szerepel: az ötvenes években gyűjtött anyag alapján mutatja be a somogyi kanászok pásztoréletét.

E röpke felsorolás is meggyőzheti az olvasót arról, hogy a Somogy Megyei Levéltár rangos történetkutató műhely. Kaposvári, dunántúli és budapesti történészek, levéltárosok, kutatók és felsőoktatási intézmények tanárai jelentkeznek az évkönyvben nemcsak helyi, hanem regionális, sőt országos témákkal. Jelen-tősen bővült az évkönyvek tematikája a kezdetektől. Továbbra is erőssége a településtörténet, a művelődéstörténet, a politikatörténet és közigazgatás, de megjelentek olyan korábban hiányolt írások, amelyek társadalomtörténettel, életmóddal, a falusi birtoklással és az ipari munkássággal foglalkoznak.

Az évkönyvek szerzőit a levéltári (és azon túli) forrásbázis alapos feltárása, biztos kezelése, gondos, újszerű elemzése és így a feldolgozás tudományos színvonalra jellemzi. Ez a kiadványsorozat többféle-képpen hasznosul: a) a vidéki levéltári anyagot hozzáférhetővé teszi az országos kutatás számára; b) összegyűjti a Somogyra vonatkozó forrásokat lelőhelyük-től függetlenül; c) a mélyebb történeti ismeretekkel a szülőföld szeretetére nevel; d) segíti az oktatást. E cél megvalósítására a Somogy Megyei Levéltárnak más kiadványai, rendezvényei is vannak, de talán nem tévedek, ha azt állítom, mind között a legszínvonalasabb, legértékesebb az Évkönyv-sorozat.

Tuba László

Két iskolatörténet*

A Mezőkövesdi I. László Gimnázium és Szakközépiskola évkönyve

1986-ban volt 75 éves a mezőkövesdi I. László (most már Közgazdasági Szakközépiskolával is ki-egészült) Gimnázium. Érre az alkalomra az iskola igazgatósága — az iskola öregdiákjainak baráti köré-vel együtt — kiadott egy évkönyvet.

A „(Be-) Köszöntőt” — mely Adyt idézi: „Az az igazi ember, aki a múltat és a jövőt egyformán szereti” — a városi tanács elnöke írta, aki az iskola diákja és tanára volt. Így ír a kövesdi iskoláról: „Dél-Borsod tudásra szomjas munkás- és parasztfiataljainak felkarolója...” „... a tudomásunkra jutott adatok szerint (az itt érettségizettekből) 22 fő valamely tudományág kandidátusa, 5 fő tudományának akadémiai doktora... volt tanítványaink között van Kossuth-díjas főiskolai tanár, állami díjas gépészmérnök... a francia becsléstartrend lovagkeresztjével kitüntetett vegyészmérnök stb.... Elismerésre méltó a kövesdi diákok baráti körének tudományos kutatógyűjtő közreműködése, szervező-, szerkesztőmun-kája Mezőkövesd város monográfiájának megszületésében.”

De ideznünk kell dr. Martinkó András (az MTA Irodalomtudományi Intézete ny. főmunkatársa, c.

egyetemi tanár) öregdiák vallomásából is. Régi iskolai élményeit idézi arról, hogy... a kis lódenkabátos emberke a nemzet egyik legnagyobb pedagógusa, nevelője, emberi-erkölcsi példaképe, az Erdélyből hozzánk menekült (méltatlanul elfeledett) ifjúsági író meglátogatta az iskolát: „De jó lenne legalább addig élnem, hogy irhassak róla, megírhassem beszélgetésünket... igen, nem kell csodálkozni: Gaál Mózes tanker. kir. főigazgató és Martinkó András reálgimn. III. oszt. tanuló folyosói beszélgetéseit.” De idézzük tovább Martinkó doktort, akinek az iskola „maga-sabb szintű otthont” jelentett, ahol észrevették, hogy „... egy teljesen elhagyatott, az élet farkastörvény-neinek, az osztálytársadalom könyörtelen közöm-bösségének kiszolgáltatott, gyámoltalan, gátlásos, él-hetetlen, a viselkedés legemlékező törvényeit nem ismerő falusi bunkó vagyok, s ők (a tanárai) — sugallatra-e? összebeszélve-e? vagy ki-ki saját lelke ösztönzésére? — elhatározták, hogy a felszínen tartan-ak, s kikupálnak, embert faragnak belőlem...” „... iskolánkban olyan humanista demokrácia valósult meg, amilyen az életben, a valóságban semmiféle társadalmi rendszerben, semmiféle történelmi korban nem valósult meg, s nem fog megvalósulni soha... Ennek a demokráciának egyetlen törvénye volt — ... első a becsületen köteletségteljesítés.”

A század elején a már csaknem 17 ezer lélekszámú Mezőkövesd, a „summások falva”, az ország egyik legszegényebb vidéke volt. A társadalmi mobilitás (akkori kifejezéssel: „kapillaritás”) érdekében áldozatos helyi vezetők hozták létre itt a középiskolát — amint az iskola igazgatóhelyettesének visszatekintésében olvassuk. Az első világháború előtt, írja: „az északeletti végeken a szegény ember gyereke két helyen járhatott középiskolába: Sárospatakon és Mezőkövesden”.

Az emlékkönyv fejezetei igen alaposan átvilágítják az elmúlt 75 év eseményeit. Különösen érdekes az 1941—1945 között (a sárospataki kezdeményezések nyomán) itt is működött falusi tehetségmentő akció 19 felfedezettjének életútja.

Rendkívüli érteke a könyvnek a gazdag névsor és címanyag: minden itt érettségizett diák adata szerepel benne, 1911-től a mai napig. S egy „mellékes hozadé-ék”, de becses ajándék a művelődéstörténet-írás számára: az 1922-től 1946-ig a gimnázium tanárai által működtetett Széchenyi Népfőiskola adatai.

Ez a tetszetős, sok fényképmelléklettel, Kis Jankó Bori és mások rajzaival díszített munka: honismereti kiadványnak, oktatástörténeti dokumentumnak egyaránt kitűnő.

Végül hadd írjuk ide az emlékkönyv felelős szer-kesztőjének a nevét: dr. Bayer István Kossuth-díjas ny. főiskolai tanár, a Mezőkövesdi Öregdiákok Baráti Körének elnöke. Apja, Bayer Róbert szervezte 1911-ben az iskolát is és igazgatta, erős, jó iskolává növesz-tette 1936-ig, 75 esztendő óta megszakítottan tehát apja és fia között az áramkör, mely sokaknak és messze világító lámpákat táplál.

Jakab Sándor

A Veszprémi Lovassy László (volt Kegyes-tanítórendi) Gimnázium jubileumi év-könyve

1711-ben, 275 évvel ezelőtt alapították a veszprémi Lovassy László (volt Kegyesrendi) Gimnáziumot.

*A mezőkövesdi I. László Gimnázium és Szakközép-iskola évkönyve (1986. 232 old.); A Veszprémi Lovassy László (volt Kegyes-tanítórendi) Gimnázium jubileumi évkönyve. Szerk.: Kapor Károlyné. (1986. 213 old.)

Az évforduló tiszteletére szép kivitelű könyvet jelentet meg az iskola. Ezzel a kiadvánnyal nagy múltú hagyományokat ápol és elevenít fel az intézet, hiszen hosszú évtizedekig jól szerkesztett, színvonalas értesítőket adott ki a gimnázium. Ezek a pedagógia-történet és Veszprém művelődéstörténetének kutatásához értékes adatokat szolgáltatnak, forrásértékük rendkívül jelentős.

1821-ben¹ jelent meg az első, még latin nyelvű értesítő, amely mindössze két lapból állt, és a tanulók névsorát és érdemjegyeit közölte. Az 1825-ös már címlappal készült², az 1840-es évektől pedig magyar nyelven adták ki az értesítőket, változatlanul a tanulók névsorának, érdemjegyeinek közlésére szorítkozva. Az 1850-es években következhetett volna be nagyobb arányú változás. „Az Entwurf der Organisation für Gymnasien und Realschulen 66. paragrafusában értelmeiben már egy 1850. január 23-án, 67. sz. alatt lekötött rendelet kötelezővé tette az évi értesítőketben a szakszerű értekezések írását, de azok írást még sokáig közönyösséget tapasztaltunk.”³ — írja Tölcser Ferenc. Az 1852—1853. tanévre kiadott értesítőben⁴ Sárváry Béla: A múlt és jelen tanmód címmel írt a gimnáziumi tanítás, nevelés legfontosabb kérdéseiről. Az értekezés után statisztikai adatokat találunk, majd a tantervet tantárgyankénti bontásban, rendeletek kivonatát, a tanulók számára juttatott ösztöndíjakat, segélyeket. Felsorolják a taneszközöket, köztük az akkor még 90 kötetnyi tan- és segédkönyvekből álló könyvtárat is megemlítve, végül a tanulók névsorát. „Első értekezésünk az 1852—1853. évi értesítőben jelent meg —, írja Tölcser Ferenc — utána 1869-ig nem találunk semmiféle disszertációt, de 1871-től kezdve minden értesítőnk tartalmaz a tudományos irodalom egyik-másik szakába vágó értekezést.”⁵

Az 1870-es évektől alakult ki a veszprémi értesítő témakörönkénti szerkezete — terjedelemben fokozatosan bővülve —, amely mindvégig, vagyis az 1948/49. tanévig megmaradt: értekezés, megemlékezések, a tanári kar nevéjegyzéke és működési köre, a tananyag, tankönyvek jegyzéke, az intézeti könyv- és szertárak gyarapodása, adatok a gimnázium történetéhez, a tanulók névsora és érdemjegyei, statisztikai kimutatások, értesítés a következő tanévre.

Nem előzmény nélküli, bár szerkezetében merőben különböző a jubileumi évkönyv. Mivel az 1948/49-es tanév óta nem adott ki értesítőt az iskola, így most nem egy tanév, hanem a múlt és jelen legfontosabb eseményeit próbálja összefoglalni. (Kár, hogy az írásbeli értesítőirodalmunk ennyire elsovadt, s manapság már csak egy-egy évfordulóra készül kiadvány.)

Történeti tanulmányokkal indul a kötet. A névadóról, Lovassy Lászlóról, „a demokratikus reformokat, az alkotmányos szabadságot követelő ifjúság példaképéről” Lukács Zoltánné írt szép megemlékezést. A gimnázium történetét az alapítástól (1711) az államosításig (1948) Asztalos István dolgozta fel, alapvető forrásokként használva a korábban megjelent évkönyveket és Tölcser Ferenc piarista tanár iskolatörténeti munkáját. 1948—1986-ig Harmath István és Balogh Ferencné folytatták a történeti áttekintést. Mindkettő alapos dolgozat, sok irodalmi hivatkozással. Értékük azért is kiemelkedő, mert Tölcser Ferenc idézett műve óta csupán próbálkozások voltak az iskola történetének megírására, de a tudományos szintű és igényű feldolgozás mindeddig hiányzott. Majd két egyéni hangú visszaemlékezés után a gimnázium és a zeneművészeti szakközépiskola jelenéről szólnak az iskola tanárainak dolgozatai, tantárgyak szerinti — magyar nyelv és irodalom, történelem, idegen nyelvek, matematika, fizika, kémia és biológia, technika — csoportosításban. Az a tantárgyak tanításában elért legfontosabb eredmények, megei és országos tanulmányi versenyeken szerzett helyezések felsorolásán kívül szólnak a gondokról, problémákról is. Olvashatunk még a három év óta a Lovassy Gimnázium keretében működő Zeneművészeti Szakközépiskoláról, a gimnáziumban folyó mozgalmi munkáról is.

Majd újra történeti áttekintés következik az iskola volt igazgatóiról, tanárainak, a gimnázium egykori híressé vált diákjairól, csak néhányat említve: Ányos Pál, Bacányi János, Cholnoky Jenő, Cholnoky Viktor, Simonyi Zsigmond, Szigeti József, Zichy Mihály stb. Végül az 1945 óta érettségizett osztályok névsorát közlik.

A függelékben képanyagot és ezek szöveges magyarázatát találjuk. Többek között az 1711. október 26-i iskolaalapítást szentesítő alapítólevél hiteles másolatának fotóját, az iskola épületéről, tanárok, diákok tablóról készült fényképmásolatokat.

A jubileumi Lovassy-évkönyv tartalmában, szerkesztésében és kivitelében egyaránt színvonalas, értékes munka.

Kolozs Barnabásné

Kalendárium '87

(Kárpáti Kiadó, Uzshorod.
1986. 128 old.)

Harmadik évfordulóhoz érkezett a kárpát-ukrajnai magyarok naptára.

A naptár összeállítói — Fejes János és Najpáver Kamil — ezt az eseményt méltatva megállapították, hogy „a Kalendárium 1957. évi száma még kis formátumban, csupán 56 oldalszámmal, mindössze 3 ezer példányban jelent meg, az 1959-es már 160 oldalon, méghozzá 27 ezer példányban. A példányszám évtizedeken át 15 ezer körül mozgott”. Az idei naptár példányszáma viszont — ellentétben az előző évekkel szemben — csak 10 ezer. Ez kevésnek látszik, ha figyelembe vesszük a kárpát-ukrajnai magyarság mintegy 200 ezres lélekszámát.

A Kalendárium az évek folyamán többszöri alakváltozáson ment át és 1957—1965-ig *Naptár*, 1966—1977-ig *Kárpáti Kalendárium*, 1978-tól pedig egyszer

¹Tölcser Ferenc: A veszprémi római katolikus főgymnasium története 1711-1895. Veszprém, 1895. 189. old.

²Juventus Gymnasii regii Wespriensis e studios ut meruit in classes digesta semestri secundo anno 1821. 2. lap.

³Juventus gymnasii regii Wespriensis scholarum piarum e studios ut meruit, in classes relata semestri secundo anno MDCCCXXV Wesprii, Typis Clarae Szammer Caes. Reg. priv. Typog. 3. lap.

⁴Tölcser: i. m. 188. old.

⁵A veszprémi kegyestanártórendi algyimnasiai évlapja 1852/53-i tanévre. Veszprémben nyomtatott Ramasetter Károlynál. 1853. 32. old.

⁶Tölcser: i. m. 189. old.

rűen csak *Kalendárium* néven látott, illetve lát napvilágot.

Az évről évre megismétlődő jeles ünnepek — a nemzetközi nőnap, az egészségügyi világnap, a győzelem napja, a múzeumi világnap, a nemzetközi gyermeknap stb. — kötelező méltatása mellett az idei számban — Gortvay Erzsébet és Vaszcók Vera tollából — megemlékezések találhatók Arany János, Mikszáth Kálmán és Kassák Lajos születésének kerek évfordulója alkalmából. Dalmay Árpád pedig meleg hangú cikkben méltatja az idén 60. életévét betöltő Balla Lászlónak, a Kárpáti Igaz Szó főszerkesztőjének írói és publicisztikai, valamint irodalomszervező munkásságát.

Örvendetes, hogy az összeállított bő teret szentelek a helytörténeti és honismereti anyag bemutatásának. A közölt írások közül kiemelkedik Várad-Sternberg János: *Egy helytörténeti könyv és szerzője* című tanulmánya Balajthy József: *Munkács* címmel 1836-ban megjelent könyvéről, továbbá Keresztyén Balázs dolgozata Ilosvai Selymes Péter és Toldi Miklós kárpátaljai kapcsolatairól, Dupka György: *Munkácsy Mihály látogatása szülővárosában* című cikke, Sztepan Penyak: *Az ásatások folytatódnak* című beszámolója az ungvári várban levő, XII. század végi, romos templom feltárási munkálatairól, Mihajlo Tivadar: *Hegylakó juhászok „élő” tűze* című közleménye a tűz szerepéről a kárpát-ukrajnai pásztorok hitvilágában és Mészáros Ilona: *A népmesék névszótára* című cikke a népmesékben előforduló ukrán, magyar és szlovák személynevek eredetével foglalkozó szótár szerkesztése kapcsán szerzett tapasztalatairól.

Balla László Csongár Álmosról, az ungvári származású berlini főiskolai tanárról és műfordítóról készített arcképvázlatában nagy elismeréssel szól arról az értékes munkáról, amelyet a nevezett magyar írók német nyelvre való fordításával kifejtett.

A naptár összeállítói — miként az előző években, ezúttal is — szemelvényeket közölnek a kárpát-ukrajnai magyar költők és írók alkotásaiból. Az a benyomásunk, hogy ez alkalommal mintha nem eléggé igényesen válogattak volna. A közölt anyagból talán csak Balla D. Károly, Dupka György, Finta Éva és Füzesi Magda egy-egy verse, valamint Balla László és Nagy Zoltán Mihály prózája emelkedik ki.

A naptárban közölt fényképanyag gazdag, minőségileg azonban kissé egyenetlen. A kötet tipografizálása is kívánivalót hagy maga után: nem eléggé korszerű. Tartalma viszont — és ez a legfontosabb — érdekes tájékoztató és ismeretgyarapító anyagot kínál az olvasóknak.

Sándor László

Tábortűz, 1985/86.¹

A magyarországihoz hasonlóan Csehszlovákiában is 8 osztályos az általános iskola, az úgynevezett alapiskola. Az 1984/85-ös tanévben 308 magyar tanítási nyelvű alapiskola működött Szlovákiában, ezek

ben csaknem 80 ezer gyerek tanult. Az V—VIII. osztályosokhoz szól a Tábortűz című magyar nyelvű gyermeklap, a gyermekeknek ahhoz a rétegéhez, akik már jól olvasnak. Gyermekeknek írni, gondolkodásukat, érzelmvilágukat formálni nagy felelősség, itthon és a nemzetiségi létben egyaránt. A Tábortűz szerkesztősége ennek tudatában dolgozik.

A lap érdekes, sokszínű, változatos. Igazodik a gyermekek életkori sajátosságaihoz, sok benne a rövid, tömör cikk, híradás. Ezeknek egy részét gyermekek írják. Beszámolnak úttörőcsapatuk munkájáról, szakkörük tevékenységéről. A *Mit olvastam, mit ajánlok* rovat címe önmagáért beszél. A *Rügyek* gyermekek által írott verseket közöl. Úgy tűnik, a lap szerkesztőségének élő, személyes kapcsolata van szinte minden magyar nyelvű iskolával, bábszakkörrel, táncsoporttal, sportkörrel, sőt a gyermekek sokaságával is. Számos riportot, portré olvashatunk a versenyeken sikeresen szereplő szavalókról, mese-mondó, sportoló gyerekekről, kisebb-nagyobb közösségekről és odaadó pedagógusokról, szakkörveztől, könyvtárosokról. Még a felnőtteket is megörvendezteti, ha önmagukat, falujukat, városukat láthatják viszont az újságban. Hát még a gyerekeket! Ez bizonyára arra ösztönzi az olvasókat, hogy a komolyabb, tudósokról, művészekről, politikusokról szóló cikkeket is figyelmesen olvassák.

Mert sok minden van ebben a kéthetente megjelenő újságban, ami a gyermekek szellemi épüléséhez szükséges. A *Jobász szemével* című rovat röviden ismerteti a csehszlovákiai alkotmányt, a nemzetiségi és egyéb jogokat. A *Nyelvelő* az anyanyelv savát-borsát: a tájszavakat, szólásokat, rokon értelmű szavakat izlelgeti. Az *Irodalmi arcképcsarnok* sorra bemutatja a kortárs szlovákiai magyar írók, költők pályáját. Írásokból viszont nemigen olvashatunk a lapban. A *Könyvespolcodra* című rovat rövid könyvismertetésekkel pótolja ezt. Többek között bemutatja a hűség nyelve című antológiát, Csáky Károly: Honti barangolások című könyvét, Ozsvald Árpád, Tózsér Árpád versesköteteit. A jelentősebb évfordulók alkalmából színvonalas pályaképet olvashatnak a tanulók Erkel Ferencről, Bartók Béláról, Liszt Ferencről, Bessenyei Györgyről, Berzsenyi Dánielről. Az *Ismeretlen ismerősök* című rovat a gyermekeket körülvevő technikáról és a megalkotásukban jeleskedő híres természettudósokról szól, akik között szintén sok magyart találunk, pl.: Kempelen Farkast, Irinyi Jánost, Puskás Tivadart.

A lap szerkesztői a szülőföldről szóló szép írásaikkal erősítik a gyermekek lelkében a szűkebb hazához való kötődést. Egy-egy számban több ilyen témájú cikket is találunk. Pl. a 10. számban *Ki a faluját szereti*... címmel három rövid riportot olvashatunk faültető gyerekekről. A *mi védett területünk* a Nygyed és a Vágfarkasd közötti terület lelkes kis védőiről szól. A *Szülőföldem, Gömörország* című írás Gömörhorka köjuhairól, a Sajo vizéért érzett felelősségről, a gömöri tájnyelv izeiről, a „gyökerekhez” való kötődésről vall. A *Séta bölcső-helyem körül*... című rovat a falvak életét egy-egy néprajzi téma köré csoportosítva mutatja be. A 10. számban éppen a szülőhelyekről, a szülő földelgozásáról, a préházakról olvashatunk. *Ismerd meg védtd!* Ez a címe a 4. számban annak az írásnak, amely a szlovákiai magyar úttörők nyári bodrogközi természetvédelmi táboro-

¹A SZISZ (Szocialista Ifjúsági Szövetség) Szlovákiai Központi Bizottságának pionirlapja. SMENA Kiadóállalat, Bratislava. 35. évfolyam.

zásáról számol be. A *Ne vágj ki minden fát!* című írás a Csallóköz kincseire hívja föl a gyermekek figyelmét. Amint *Az élő múlt* rovatcím is utal rá, a Tábornút is segít abban, hogy a gyermekek a korszerű gondolkodás részének tekintsék a múlt ismeretét, megérezzék a múlt—jelen—jövő folytonosságát.

Ne gondoljuk azonban, hogy ez a lap komolykodó, felnőttes. Az írások nyelve szakszerű, világos, a gyermekek számára érthető és élvezetes. S az újságnak van *humor*, *kezeslétje*, *képregény*, *pop-sarok*, „*Tini-dolgok*”, *levelezési rovat* és sok színes fénykép is. Ha összevetjük hazai testvérével, a Pajtás újsággal, azt láthatjuk, hogy a Tábornút tartalmasabb, nevelő jellegűbb és mégis szórakoztatóbb, mint a magyarországi úttörő lapja. Pedig a hazai magyar gyermekeknek is nagy szükségük lenne rá, hogy megismerjék lakóhelyük, szülőföldjük természeti kincseit, történelmi hagyományait, tiszteljék múltunk és jelenünk értékeit, s kialakuljon bennük az a vágy, hogy ha felnőnek, ezt gyarapíthassák.

Tajti Erzsébet

A Horvátországi Magyarok Szövetsége Évkönyve, 7. (Eszék, 1987.)

Hetedik számát köszönhetjük ennek a jelentős kiadványnak, amely nagy szerepet tölt be a jugoszláviai magyarság tudományos és kulturális életében, magyarságtudatában, hagyományörzésében. Ezt tükrözi Dragutin Bodakos, az Eszék Községek Közössége Választmányának elnökének előszava is, aki többek között kijelenti: „... A magyar nemzetiség anyanyelven történő tájékoztatásának ezen módja is igazolja az alkotmányos elvek valóra váltását, s egyike az öngazgatási viszonyok, a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúsága előfeltételeinek szocialista közösségünkben.” A kötet írásainak szerzői között pécsi kutatókat is találunk.

Az első szerkezeti egység bevezető tanulmányát *dr. Szita László*, a Baranya Megyei Levéltár igazgatója írta. Munkájában a pécsi katonai- és bányászfelkelés, valamint a kragujeváci, a csehországi, az ausztriai katonafelkelések jellegét, összefüggéseit tárja fel a Monarchia felbomlásának évében. A következő írások a második világháborús jugoszláviai népfel szabadító háborújában való magyar részvételre emlékeznek. *Milenko Beljanski* az 1941-ben mártírhalált halt Kiss Ernő harcostársainak visszaemlékezéseit jegyezte le. *Labod Gábor* Szabó Imre életútját, *Faragó Árpád* pedig a magyarokból álló híres Petőfi-dandárra vonatkozó emlékeket, tényeket rögzíti korabeli források felhasználásával.

A jugoszláviai magyar nemzetiségi politika gyakorlatát tárgyaló részben a Horvát Szocialista Köztársaságban, illetve Eszék Községek Közössége területén működő nemzetiségi nyelvű rádió- és televízió-állomások műsorairól, valamint a magyar nemzetiségű irodalmi és kiadói tevékenységéről olvashatunk. A magyar nemzetiségi oktatásügy hagyományait feldolgozó fejezetben *Pasza Árpád* emlékezik az 1985-ben elhunyt Merki Ferencre. *Dr. Tóth Lajos* a Vörösmarty Algimnázium pedagógiai és társadalmi jelentőségéről ír, *Faragó Ferenc* pedig a magyar nyelvű

oktatás, nevelés 1984—1985-ös eredményeit összegzi. *Troszt Sándor* a Horvátországi Magyarok Szövetsége, *Tausz Imre*, a Magyar Képes Újság 1984. évi munkájáról közölt összegző tanulmányt. *Dr. Penavín Olga* Haraszti község hagyományait, *dr. Katona Imre* Kopács település táj- és népkutatását tárgyalja. Az írások jellemzője az adatgazdagság és a nagyfokú felelősségérzet a magyarok régió sorsáért, jövőjéért.

A következő rész *Rozs András* pécsi levéltáros A kopácsi jobbágyok úrbéri pere a Bellyei Uradalom ellen 1842—1848 című tanulmányával indul, amelyben a szerző átfogó képet ad a korabeli viszonyokat jellemző esetről. *Lábadi Károly* az 1819—1861 közötti kopácsi házassági szerződéseket elemzi, *Vujevicné Pozsár Petronella* Kopács családnevének című tanulmányában a község magyar családneveinek fejlődéstörténetét tárgyalja. *Bencez Sándor* Kórogyi népi építészetét, valamint a szlavóniai népi táplálkozási szokásokat ismerteti. Ebben a részben azokat a gazdag történelmi és néprajzi hagyományokat elevenítik fel a tanulmányok szerzői, amelyek a múltban jellemezték ezt a térséget, és amelyek nyomai ma is jelen vannak a vidéken élő magyarság tudatában, meghatározva életük folyását.

Az utolsó részben a Drávásági Műhely szépirodalmi alkotásai találhatók. *Lábadi Károly* írása zárja a könyvet: a helyi kultúra és tudomány három jelentős alakjával — Herceg Jánossal, Penavín Olgával és Dudás Károllyal — folytatott beszélgetés szövegét közli.

Ez a kötet újabb állomása a Horvátországi Magyarok Szövetsége szerzteázó és hatékony munkájának, egyben tükrözi a jugoszláviai magyarság gazdag hagyományait, életerejét, s ez jó összekötő kapocs a két ország, a két nép között.

Vargha Dezső

Magyar tájak néprajzi felfedezői

Válogatta, szerkesztette, az életrajzokat és a bevezető tanulmányt írta: *Paládi-Kovács Attila*.
(*Gondolat*, 1985. 485 old.)

A népi kultúra iránti érdeklődés a XVIII. század végén, a XIX. század elején indult meg Magyarországon. Magyar népköltészeti gyűjtésre buzdító felhívás jelent meg a pozsonyi Magyar Hírműdő 1782. évi januári számában — föltehetőleg Révai Miklós nyelvtudósunk tollából. A születő irodalmi népiesség nyomában pedig megindult az érdeklődés a különböző táji népcsoportok iránt. Különösségével, archaikusságával két népcsoportunk érdemelte ki a megkülönböztetett figyelmet: a palócság és a székelység. 1817-ben — a reformkor talán legnagyobb hatású folyóiratában — a Tudományos Gyűjteményben felhívás jelent meg A Palótság Esméltetése különböztetve tekintetben címmel. Mivel a palóc figurája már akkor is lejárato adomák főszereplőjének számított, szükséges volt a szerkesztői indoklás: „Sokan tréfára fogják venni a dolgot s előre kinevetik ezen Jutalom tételt, de a tudatlanságon szánakodni lehet, mert ezek nem tudják, hogy a Szepesi Németeknek

és az Erdélyi Szászoknak már Idiotikonjuk (tájszótár-
ruk) vagyon; nem tudják, hogy az, amit tréfának,
nevetségessnek tartanak, nagy és fontos igazságokra
és következtetésekre vezethet."

A folyóirat 1819-ben közli a pályátételre érkezett
feltehetően egyetlen munkát, Szeder Fábián *A Paló-
cok* című tanulmányát, amely első kísérlet magyar
népcsoport nyelvének és kultúrájának a bemutatására.
Szeder Fábián iskolát teremtett: nyomában so-
kan láttak hozzá szűkebb pátriájuk „leírásához”, s
gondolatmenetükben, szempontjaikban érezhető a
programadó mű hatása.

Az első népcsoport-leírások a reformkor tudomá-
nyos folyóirataiban, szaklapjaiban és a nagyközön-
ségnek szóló divatlapokban jelentek meg. A legfonto-
sabb publikációs orgánium a már emlegetett Tudomá-
nyos Gyűjtemény (1817—1841) volt, amely leg-
alább olyan fontos fóruma volt a kornak, mint a száz
évvél későbbi Nyugat folyóirat. Az Akadémia folyó-
irata, a Tudománytár (1834—1844) szintén közölt
népnyelvi és néprajzi cikkeket. A gazdaszlapok a ko-
rabeli mezőgazdasági ismeretekről fontos informá-
ciókat nyújtanak. Így például a Magyar Gazda
(1841—1848) is közölt sok gazdasági és az ahhoz
kapcsolódó életmódról szóló cikket. Első hazai honi-
ismereti folyóiratunk a magyar és német nyelven
megjelent Magyarföld és népei eredeti képekben
(1846—1847) című lap volt, s programjában táj- és
népleírások, műemlékek és városok ismertetője, re-
gék, mondák, népszokások közlése szerepelt.

Ezekből a reformkori kiadványokból gyűjtötte
össze a Magyar tájak néprajzi felfedezői című kötet
anyagát a szerkesztő Paládi-Kovács Attila. Bevezet-
őjében első alkalommal próbálja meg bemutatni a
reformkori táj- és népkutató nemzedékek csoport-
jait. Az első nagy nemzedék a XVIII. század derekán
született. Ehhez tartozik a már emlegetett Révai
Miklós nyelvudvar, aki tanára volt Szeder Fábián-
nak, a palócság első leírójának. Kortársuk a hazai
kultúra mindenese, Kultsár István, aki Nemesnépi
Zakál Györgynek, az Őrség első bemutatójának volt
mentora. Az 1770-es évek nemzedékének tagja Kis
János, a Soproni Magyar Társaság alapítója, Horvát
István történész, Döbrentei Gábor, az MTA titkára,
Szeder Fábián, Hoblik Márton. Kiemelkedő teljesít-
mények szövődnek az 1810-es években születettek
nevéhez. Közéjük tartozik Kriza János, Petrás Ince,
Erdélyi János, Haas Mihály, Hölbling Miksa. Az
1820-as évek nemzedéke kivétel nélkül valamelyik
vezetős reformkori magyar irodalmi társaság tag-
jaként kezdte működését. Vahot Imre, Kőváry
László, Etédi Gedő János neve említhető köztük el-
sőként. A reformkori értelmiség nevelésében, az iro-
dalmi, néprajzi, történelmi és közéleti kérdések
iránti figyelem fölkelésében hatalmas szerepet ját-
szottak az irodalmi társaságok, mint arra Paládi-
Kovács Attila rámutat.

A Magyar tájak néprajzi felfedezői című kötet

nagytajánként közli újra a reformkori fölfedezők
írásait. Az ország nyugati tájait korábban született
írók képviselik — Erdélyben csak néhány évtize-
des kesséssel indult meg a táj- és népkutatás. A nagy-
tájak közül a Dunántúlt és a Felföldet több írás kép-
viseli. Az Alföldet tehát nemcsak az irodalom fejezi
föl későn, hanem a születő néprajztudomány is.

Nemesnépi Zakál György Őrség-leírása, Pländer
Ferenc Göcsej-tanulmánya, Munkácsy Dániel Bő-
közről szóló ismertetése monográfiaszintű, hiszen
szinte az egész népeletről kíván szólni. Rövidebb, de
élvezetes írás Horváth János tóközi, Holéczy Mihály
csallóközi (Aranykert elnevezéssel!) ismertetése. A
Felföldről szóló fejezet élén Szeder Fábián palócok-
ról írott kismonográfiája áll. Gyömrőt, a barkókat, a
Sajó-völgyet, Bán-völgyet, a nyitraiakat mutatja be
még egy-egy írás. Az Alföldről elsősorban a nagy
„reliktumokról” készült írások szerepelnek a kötet-
ben. Írás Ferenc Hódmezővásárhely városa rövid
rajzolatja, Vahot Imre Kecskemét és a kecskeméti
puszták, Telegdy Kovács László Debrecen jelen ál-
lapotjának rövid rajza című írása kapott helyet eb-
ben a fejezetben.

Az Erdélyt bemutató fejezetben élvezettel olvas-
hatjuk a méltatlanul elfeledett Etédi Gedő János két
írását Udvarhelyszékről. Szilágyról, Kalotaszegről és
Torockóról Kőváry László írásai szólnak.

Külön fejezetet szentelt a szerkesztő az akkori ha-
tárainkon kívüli csoportoknak. Rummy Károly
György a boszniai magyarokról, Hoblik Márton a
szlavóniaiakról, Gegő Elek a moldvai és a bukovinai
magyar telepekről írott cikkei szerepelnek itt többek
közt. Az összesen 28 szerzőtől származó népleírás-
sorozat szinte föleleli az egész magyar néprajzot.

Paládi-Kovács Attila könyvében első ízben talál-
hatunk a reformkori „néprajzkutatókról”, nép-
leírókról rövid életrajzokat. A kis biográfiák össze-
állítását valószínűleg nem lehetett könnyű dolog, hi-
szen még így is gyakran találkozhatunk kérdőjeles és
csak valószínűsíthető adatokkal. Mégis számos eddig
nem ismert kapcsolatra, hatásra bukkanhatunk az
életrajzok olvasása közben — s így a kötet néprajzi-
művelődéstörténeti, tudománytörténeti munkának is
tekinthető. Néprajztudományunknak éppen abból
a szakaszából közöl forrásértékű adatokat, amelyik-
ről talán a legkevesebbet tudunk. A kötetet tárgy-
mutató zárja, amely a tudományos érdeklődők szá-
mára jó eligazodási pont egy-egy téma körüljárá-
sában.

A Magyar tájak néprajzi felfedezői kötetet (amely
A magyar néprajz klasszikusai sorozatban jelent
meg) bátran ajánlhatjuk a tájak, népcsoportok ha-
gyományai iránt érdeklődő nagyközönségnek, s ki-
tűnő forrás, elérhető adatközlés a tudományos kuta-
tó számára is. Lehetőség arra, hogy ezek a szinte el-
feleltet közlések újra a tudomány véráramába kerül-
jenek.

Balázs Géza

A szeghalmi műemlék harangtorony helyreállítása

Bontják az 1920 körül átépített tornyot

A szeghalmi ácsok felépítették a gerendavázat

A lecsupaszított harangtorony

Az elkészült harangtorony az ősi lakóháalom helyén áll. A mellette álló templomépület magtár céljaira épült, népi barokk stílusban, kb. 1850 körül

A toronysisak ledöntése

(Oravszky Ferenc felvételei)

Szent László király. Freskótöredék Szepesmindszentről
(Móser Zoltán felvétele)